

Üniversite: İstanbul Kültür Üniversitesi

Enstitüsü: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Serdar GÜRÇAY

Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans – Temmuz 2025

ÖZET

Bu tez çalışması, Türk destanlarında yer alan güçlü kadınların hangi yönleriyle güçlü olduklarının belirlenmesi ve bu yönlerin Carl Gustav Jung'un analitik psikoloji kuramı çerçevesinde hangi arketip ve psikolojik tipe sahip olduklarını analiz etmeyi hedeflemiştir. Çalışmada analizi yapılan kadın karakterler, fiziksel güç, sezgi, annelik, fedakârlık, bilgelik, stratejik zekâ, güzellik, yol göstericilik ve liderlik gibi farklı alanlarda sergiledikleri güç nitelikleri doğrultusunda seçilmiştir. Her bir kadın, bireysel olarak değil, taşıdığı güç doğrultusunda arketipsel ve psikolojik düzeyde neyi temsil ettiği yönüyle ele alınarak analiz edilmiştir.

Çalışmanın temel amacı, psikiyatrist Carl Gustav Jung'un analitik psikoloji kuramında yer alan arketip ve psikolojik tip kavramları doğrultusunda, Türk destanlarındaki güçlü kadınları incelemektir. Kadim Türk destanlarında karşılaştığımız kadınlar yalnızca bir anlatı unsuru değildir. Farklı güç biçimleriyle kendisini gösteren kadın karakterler olmasının yanında kolektif bilinçdışını yansıtan figürler olarak da karşımıza çıkmaktadır. Amacımız, Türk destanlarındaki güçlü kadınların kim olduğunu, bu kadınların hangi alanda güçlü olduğunu, Jung'un ileri sürdüğü kavram ve yöntemlerin Türk destanlarındaki güçlü kadınlarla ne derece uyumlu olduğunu, hangi arketipleri taşıdığını ve hangi psikolojik tipe sahip olduğunu değerlendirmektir.

Güç kavramı, mekân ve zamana göre değişkenlik gösteren ve birçok dala ayrılan bir olgudur. Güç mefhumunu mitlerden dinlere, fantastik varlıklardan insanlara kadar uzanan alanlarda görebilmek mümkündür. Gücün en belirgin özelliklerini, halk edebiyatı türlerinden olan mit ve destanlarda da görmekteyiz. Destanlarda geçen

kahramanlara ve olaylara baktığımızda, Jung'un kahraman arketipi, animus arketipi, yüce ana arketipi gibi birçok arketipi güçle ilişkili görmemiz mümkündür.

Arketipler, kolektif belleğin oluşumunda yer alan sembol ve motiflerin çözümlenmesi bakımından sosyo-kültürel DNA'mızdaki kodları bulmamız için bize yol göstermektedir. Jung'un arketipleri içerisinde öne çıkanlar; anima, animus, gölge, persona, aşama, kahramanlık ve anne arketipleridir. Bunun yanı sıra Jung, iki dünyanın var olduğuna inanmaktadır. İlki içsel dünya; ikincisi ise nesnel dünyadır. Bu karşıtlık, psikolojik tipleri doğurmuştur. Psikolojik tipler iki temel tipe ayrılır: birincisi içedönük, ikincisi dışadönüktür. Jung, bu iki tip üzerine 4 işlev daha ekler: düşsel, duyumsal, duygusal ve sezgisel.

İncelenen Türk destanlarının yazıldığı döneme baktığımızda ataerkil bir toplum yapısı görmekteyiz. Buna rağmen güçlü kadınların ön plana çıkması kayda değer bir unsurdur. Bu kadınlar, güçlü ve savaşçı kimlikleriyle ön plana çıkmış, bazen zırh ve kılıcını kuşanmış bazense zekasını kullanarak muzaffer olmuşlardır. İncelenen kadın karakterler, kimi zaman fiziksel gücü ve cesaretli savaşçı kimlikleriyle; kimi zaman ise koruyucu annelik, sezgisel bilgelik, fedakârlık ve kararlılık gibi ruhsal ve ahlaki boyuttaki nitelikleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu perspektiften kadın karakterler sadece edebi işlevleriyle değil, temsil ettikleri arketipsel güç ve geçmişten geleceğe aktarılan kolektif bilincin taşıyıcısı olma hususunda dikkat çekmektedir.

Çalışmada ulaşılan bulgular doğrultusunda, kadın karakterlerin destan metinlerinde yalnızca yan figürler olmadığını, sezgisel bilgelik, koruyuculuk, liderlik, fiziksel güç, fedakârlık, stratejik güç ve güzellik gücü gibi güç kavramının çeşitli yönleriyle ön plana çıktığı saptanmıştır. Bu figürlerin temsil etmiş olduğu güç biçimleri, Jung'un kuramında yer alan anima ve animus, kahraman, anne, yüce ana, bilge kadın ve gölge arketiplerini karşılamıştır. Tipoloji olarak ise, içedönük düşünsel tip içerisinde yer alan bir kadına saptanmamış olup, diğer tüm tiplerde güçlü kadınların varlığından bahsetmemiz mümkün olmuştur.

Anahtar kelimeler: Jung, arketipler, psikolojik tipler, Türk destanları, güçlü kadın

University: T.C. Istanbul Kultur University

Institute: Institute of Graduate Studies

Department: Turkish Language and Literature

Programme: Turkish Language and Literature

Supervisor: Asst. Prof. Serdar GÜRÇAY

Degree Awarded and Date: Master's Degree – July 2025

ABSTRACT

This thesis aims to identify in what ways the strong women in Turkish epics demonstrate their strength and to analyze which archetypes and psychological types they embody within the framework of Carl Gustav Jung's analytical psychology theory. The female characters analyzed in this study were selected based on the types of strength they display—such as physical power, intuition, motherhood, self-sacrifice, wisdom, strategic intelligence, beauty, guidance, and leadership. Each woman was examined not merely as an individual but as a representation of a specific kind of strength on both archetypal and psychological levels. Turkish epic texts, reviewed through the documentation method, were analyzed using qualitative research methods, and the archetypes and psychological types of the identified strong women were examined.

The main objective of this study is to explore strong female figures in Turkish epics through the concepts of archetypes and psychological types as proposed in the analytical psychology theory of psychiatrist Carl Gustav Jung. The women encountered in ancient Turkish epics are not merely narrative elements. These female characters, who manifest different forms of power, also appear as figures reflecting the collective unconscious. The purpose is to determine who these strong women are, in which domains they exhibit strength, to what extent Jung's concepts and methods align with these figures, which archetypes they represent, and which psychological types they belong to.

The concept of power is a complex phenomenon that varies across time and space and branches into multiple domains. Power can be observed in a wide range of contexts, from myths and religions to fantastical beings and humans. Its most evident features can also be seen in genres of folk literature such as myths and epics. When examining the heroes and events in epics, it is possible to associate many of Jung's archetypes—such as the hero, the animus, and the great mother—with power.

Archetypes guide us in deciphering the symbolic and motif-based elements that form our collective memory, thus allowing us to uncover the encoded elements in our socio-cultural DNA. Among Jung's prominent archetypes are the anima, animus, shadow, persona, self, hero, and mother archetypes. Additionally, Jung believed in the existence of two realms: the inner world and the objective world. This duality forms the basis of psychological types. These psychological types are divided into two main categories: introverted and extroverted. Jung further added four functions to these types: thinking, sensing, feeling, and intuiting.

Looking at the era in which the examined Turkish epics were written, we see a patriarchal social structure. Nevertheless, the prominence of strong women is a remarkable feature. These women are portrayed as powerful and combative, sometimes donning armor and wielding swords, other times using their intellect to achieve victory. The female characters come to the forefront either through their physical strength and warrior courage, or through their spiritual and moral qualities such as protective motherhood, intuitive wisdom, self-sacrifice, and determination. From this perspective, they are noteworthy not only for their literary functions but also as bearers of archetypal power and collective consciousness passed down from past to future.

According to the findings of the study, female characters are not merely secondary figures in the epic texts. Rather, they emerge with various dimensions of power, including intuitive wisdom, protectiveness, leadership, physical strength, self-sacrifice, strategic intellect, and the power of beauty. These forms of power align with Jungian archetypes such as the anima and animus, the hero, the mother, the great mother, the wise woman, and the shadow. In terms of typology, while no character was identified as an introverted thinking type, strong women were observed to exist within all other psychological types.

Keywords: Jung, archetypes, psychological types, Turkish epics, strong women